

Vážíme-li Směry a cíle, druhou kritickou knížku Píšovu, tím, jak přispěla k vyjasnění situace, sotva ji shledáme lehkou. V počátcích mladé generace byl Píša jedním z těch, kdož závazně prohlašovali, že „mimo komunismus není modernost“, a kdož na tomto poznatku stavěli svou literární, v jeho případě kritickou činnost. Zdálo se, že je potřeba jen několika konvertitů, aby toto heslo, často jenom velmi lacino tradované, bylo postaveno na hlavu. Píša nebyl sice prvním ani posledním v řadě těch, kteří se ho zřekli, jeho nová orientace však působila nejvíce zmatku pro místo, jež v Soudech, bojích a výzvách zastával. Dnes předkládá soubor svého nového vyznání a ukazuje, že opouští platformu Soudů, bojů a výzev neztrácel pouze linii. Že ztrácel všechny předpoklady své kritické práce, zbavoval se možnosti zasahovat do soudobého vývoje literárního, zříkal se platnosti svých kritických slov. Ztrácel to, co bylo základnou jeho soudů, co jediné usměrňovalo jeho práci a dávalo jí skutečný, jasný cíl. Můžeme z toho vyvozovat i závěry obecné; naprosto zřetelné je to však hned u specifických znaků kritického zaujetí Píšova.

Již ve svých prvních statích vynikal Píša naprostou apatií k formě uměleckého díla. Tvar byl mu doplňkem, který jen v určitých případech mohl dosáhnout významu dokumentač-

ního. Tato vlastnost zůstala mu jako podstatný rys charakteru. Dnes je však úrazem, kde včera byla pouhým nedostatkem. Byla zapomínána při Soudech, bojích a výzvách, protože v této knize hledány jiné možnosti vývoje. Kritik, používaje některých velmi rudimentárních poznatků marxismu, konfrontoval dílo se svým ideologickým stanoviskem a Soud byl výsledkem této konfrontace. Výsledkem, který přes svou jednostrannost neztrácel historické platnosti, především tam, kde byl obrácen ke generacím starším, tím jasněji ve své podobě vystupujícím, čím jasněji a určitěji dovedl Píša proti nim své ideologické stanovisko formulovat. V Soudech, bojích a výzvách viděny byly základy příští sociologické kritiky Píšovy, jež slibovaly stavbu důkladnou a dobrou.

Svým odklonem od komunismu zasypal Píša tyto základy. Žádná jiná myšlenka nebyla s to unést jeho metodu. Rozbil svůj ideologický svět. Ale nepostavil si svět nový. Ani se nepokusil o konsolidaci. Ne proto snad, že viděl příliš dobře marnost takového podniku. Ale proto, že v nenadálé izolaci našel pohodlnou cestu práce bez práce, pózy bez závaznosti, cizí pevninu dobrou k nevydobytým jistotám. První a poslední otázkou, již si v Směrech a cílech klade nad pozorovaným dílem, je otázka po jeho „osudovosti“. Básníci životního dramatu a osudového dění, osudové reality a bytostná dramata básníků, tragiky intimních osudů a heroické quand-même osudových vichřic naplňují stránky až po okraj, prosakují papírem, přesahují knihu a znemožňují dočíst ji bez namáhavých bojů s odporem. Ale v záplavě monotónní deklinace osudů a osudovostí marně hledáš poznámku pod čarou, jež by vysvětlila, co se skrývá v tomto rčení. Dávná minulost oživuje v těchto postulátech — ale co by bylo dobrou ozvěnou, zní tu vyšeptalým hlasem přímé řeči. Osudovost je tu jen dekoraci, pod níž se skrývá zoufalé nic.

Póza romantismu, útěcha plochých a prázdných, stačila Píšovi, aby rekonstruoval svůj kritický stav. Bylo to nejlacinější východisko jeho ideologického zlomu, vyhnout se přímé akci, ostrému řezu, přenést se třicet, čtyřicet, padesát let

zpátky, lacino nakoupit arzenál rezatých polokritérií. Ta vzdálenost musila učinit z Píšových soudů frázi. A Píša, který v Soudech, bojích a výzvách napsal jednu z nejzásadnějších statí o metodě buržoazní kritiky proti Rutteho Strachu z duše, musí dnes snést, podává-li mu Rutte z Národních listů ruku: Příteli, myslíme oba stejně. Děčila nás jen slova.

I kritik má ovšem právo na vývoj a důslednost nevyklučuje možnost, že dnes bude akceptováno to, co včera bylo omylem popíráno. Ale Píša prodělává vývoj zpětný, popírá kladné hodnoty, jimiž včera pomáhal k vítězství moderního ducha, akceptuje soudy, proti nimž včera nutně musil stát (kající názor na Šrámka), zakrňuje, propadá krátkozraké domáckosti, která ho nebezpečně staví na roveň severovýchodnímu regionalismu, oddává se pohodlí za cenu obzoru tak úzkého, že dnes i v Čechách je už vzácností. Ani profesionální romantismus Píšův nedovede zakrýt tuto skutečnost, jež je jednou z nejsmutnějších.

Směry a cíle jsou honosný titul pro tento soubor statí tak bezcílných, se směrem zastupovaným konsekventně uplatňovanou frází o osudovosti, jež se přes své časté opakování nestává pravdivou ani přijatelnou. Jen jediná známka nasvědčuje určité linii nového Píši, a to je známka velmi negativní: boj proti „poetismu“, zářící skvělým nepochopením moderní světové poezie. Rád bych nazval kritickou odvahou tento Píšův postoj proti generačně vládnoucímu směru literárnímu, kdyby v něm byl kus skutečné kritičnosti a kdyby pod zdánlivou odvahou neskrývala se jen chudá odříkavost člověka vzdáleného moderní tvorby a rezignovaně přijímajícího úděl poetického Vystrkova. Píša se tu pouští na půdu, jež je příliš horká pro vrozené vady jeho kritického talentu. Kontroverzi s poetismem odnáší sám těžce na svých zádech, odhaluje až příliš neopatrně svou neschopnost vážít výraz a tvar. Působí to snad směšně, hovoří-li Píša o stupidnosti nad Bieblými verši:

V kovárně zůstal sirotek,
i šroub může osiřet, když ztratí svou matku,

ale dotýká se to vážně především jeho kritických kořenů.

„Přítomná kniha stojí ve znamení protipoetistické kampaně... A dnes lze již říci, ... že nestojí ve znamení kampaně prohrané,“ — domnívá se autor v uzavírající poznámce Směrů a cílů. Píša se tu klame velmi nekriticky a jeho vlastní knížka mohla by ho usvědčit z tohoto klamu, kdyby tak úpěnlivě nepotřeboval vítězství k upevnění své pohodlné jistoty. Má tu článek o Bieblovi, psaný v intervalu několika měsíců, který začíná vyzdvižením Bieblovy osudovosti proti poetistům — a končí výtkou adresovanou Bieblovi, že ve své poslední knížce nedovedl odolat poetistickému proudu. Je snad to svědectvím neprohrané kampaně? Kdyby Píša pozoroval s odvahou fakta současné poezie, kdyby si především jasně uvědomil, jaký je obsah poetistického úsilí, nepřesvědčoval by sám sebe v chlácholivém závěru knížky o pravdivosti a prozíravosti svého stanoviska — ale nemohl by se ovšem také klamat míněním, že básnická tendence moderní doby nepřesahuje trochu módních požadavků a že sám stojí v popředí nebo v cestě současného proudění, a ne kdesi daleko, daleko mimo ně.

Píšovi bylo dáno víc, než vrací ve Směrech a cílech. Byl pevnější než Götz a jeho kniha nasvědčovala tomu, že jako kritik roztřídí duchy, již byli Götzovi jen sourodou ilustrací chabé filosofie. I Směrům a cílům zůstává troška té kritické osobitosti, již se Götzovi tak cele nedostává. Ale víc nic. A i ta opadáva kus po kuse, jak se básnická tvorba vzdaluje od Píšova zastavení, kus po kuse slévá se v jeden neroztřídný celek, který Píša z dálky svého starobylého náspu činí úhrnem předmětem svého popírání, jako ho Götz úhrnem činí předmětem svého podléhání.

O vnitřní hodnotě Směrů a cílů neříká nic Píšovo sdělení, že statě v ní otištěné „byly průvodci lyrického vývoje autorova a vždy hlasem i obranou jeho vlastní tvůrčí pevniny“. To může

svědčit jenom proti jeho lyrickému vývoji, ne pro jeho vývoj kritický. Snad ta knížka osudových kritik je Píšovi skutečně osudná. Kritická jistě není.*

* Názor o poetismu, v této kritice vyslovený, liší se od perspektivy, vyložené v 3. čísle t. l. článkem Poetistické hrany. Redakce vítá toto osvětlení z dvou stran — Tvorba je listem pro uměleckou a literární kritiku — a přinese v příštím čísle k tomuto diskusnímu tématu příspěvek Josefa Hory a F. X. Šaldy. B. M.

(Tvorba 2, č. 4–5, květen 1927)

„Nejenže máme poety, máme i poezii. První jsme vymezili okrsek poezie. Před námi mnoho idejí bylo vyslovováno veršem, které bylo možno lépe vyslovit prózou. Rýmovaly se povídky. Byl to přežitek dob, kdy se v měřeném jazyce ustavovaly zákonná nařízení a předpisy venkovského hospodářství. Nyni básníci neříkají než věci delikátní, které nemají smyslu, a jejich gramatika, jejich jazyk jim opravdu náleží jako jejich rytmy, jejich asonance, jejich aliterace.“ (*A. France: Sur la Pierre blanche, V.*)

Když Karel Teige napsal v máji 1924 pro Hosta svůj program poetistický, natukl ne-li vejce, alespoň vajíčko Kolumbovo; snad vajíčko červenky nebo sedmihláskovo nebo ještě menší, střízlíčkově — rozkošné, překrásně kropenaté — navzdory všem šulmajstrům, pedantům a policajtům tohoto podkrnošsko-tatranského národa.

Kdo tomu nevěří, ať si srovná, co praví Anatole France ve své utopii z roku 2270 o poezii této nové společnosti lidské a co jsem právě citoval, s tím, co napsal Karel Teige ve své stati nyní otištěné v knize Stavba a báseň na stránce 162. „Poetismus není literatura. Ve středověku se veršovaly i zákoníky a gramatická pravidla pro školní potřebu. Tendenční ideologické verše ‚s obsahem a dějem‘ jsou posledním přežit-